

TERÖRİZM ve YENİ DÜNYA DÜZENİ

Mehmet Ali Tuğtan

1. Terörizmin Tanımı Sorunu

Walter Laqueur 1977 yılında şu –isabetli- tahminde bulunmuştu: "*Terörizmin detaylı ve kapsayıcı bir tanımını yapmak için sürdürülen tartışmalar uzun bir süre boyunca devam edecek, uzlaşmayla sonuçlanmayacak ve terörizmin daha iyi anlaşılmasına hiçbir hissedilir katkı sağlamayacaktır.* (1)" Devletler, başlangıçta kendi kurumlarınca yapılan ya da steril konferans salonlarında kendi temsilcileri tarafından onaylanan tanımları çığnemek ve duruma göre 'esnetmek' eğilimindedirler (2).

Yirminci yüzyılın başlangıcında terörist denince akla gelen sakallı, siyah paltolu, siyah şapkalı ve elinde yuvarlak bir bomba tutan bir anarşistin karikatürüydü (3). Bu popüler imaj zamanla değişti: Günümüzde de sakallı ama illa ki esmer tenli ve hafif Ortadoğu aksanıyla İngilizce konuşan bir görüntü var insanların kafasında. Zaten artık anarşist kelimesi yerine de terörist kullanılıyor. İsim ve görüntü değişiklikleri tesadüfi değildir. Bunu daha iyi anlamak için, Laqueur'un kehanetine rağmen kerteriz olarak alabileceğimiz bir terörizm tanımı (4) yapılmalı ve bu tanıma bağlı olarak terörün hangi koşullar altında ortaya çıktığının tespit edilmesi gerekir.

Terörü tanımlamak için üç temel kıstas alınabilir: Şiddet eyleminin amacı, hedefi ve sorumlusu. Terörün kelime anlamı tedhiş veya korkudur. Çok genel ve tarih dışı bir tanım yapmak gerekirse, savaş veya barış zamanında sivil halkı hedef alan ve doğrudan askeri bir kazanımdan çok hedef alınan halkı 'terörize etmeyi' yani korkutmayı/yıldırılmayı amaçlayan politik içerikli şiddet eylemlerine terör eylemi denir. Tabii burada ilk sorun, savaş halinde düzenli kuvvetler tarafından gerçekleştirilen aynı tip eylemleri 'terör eylemi' olarak tanımlamak veya tanımlamamaktır. Bir diğer sorun ise savaş ve barış hallerinin, sivil ve askerin ilk bakışta sanıldığı kadar kesin çizgilerle ayrılması (5), savaşta taraf kabul edilen aktörlerin her zaman aynı tip organizasyonlar (örneğin ulus-devlet) olmamasıdır. Bu nedenlerle, eğer şiddet eylemini yapanın niteliğine göre tanımlamaya kalkarsak, işin içinden çıkmak ve görecelik tuzağından kurtulmak mümkün değildir. Dolayısıyla, başlangıçta yaptığımız tanıma dönmek ve hedefi, yani 'sivil' kelimesini bir kez daha vurgulamak gerekir: Yapan kim olursa olsun, politik bir amacı gerçekleştirmek için sivil halka şiddet uygulamak terördür. Dolayısıyla, bu oldukça geniş (söylem düzeyinde pek çok problem yaratan 'devlet terörü' kavramını da içerdiği için) tanımla çalışmak, bilimsel sınıflandırma açısından daha güvenlidir. Tabii şu soru sorulabilir: Terör amaca göre tanımlanamaz mı? Burada terörün savaşla ilişkisi ve ikisi arasındaki 'bağlantılı farklılığı' açıklamak gerekir: Terör de tıpkı savaş gibi politik bir amaca hizmet eder ve bu anlamda 'politikanın başka araçlarla devamı'dır. Savaşta temel farkı, asimetrisinin boyutudur, yani iki taraf arasındaki güç dengesizliği çok büyüktür. Güçlü olan taraf (genellikle devlet), politik açıdan zayıf olan rakibinin (terör örgütü) bir aktör olarak tanınmasını engelleyebilmektedir. Askeri açıdan terör örgütü herhangi bir bölge veya nüfus üzerinde kalıcı kontrol sahibi olamamaktadır (Zaten olduğu an artık terör örgütünden gerilla sınıfına terfi eder). Hukuksal açıdan, teröristler ele geçtiklerinde uluslararası askeri hukuka değil, ilgili devletin iç hukukuna göre muamele görmektedir (6) (Bunun tersi de geçerlidir tabii, yani terör örgütü de devlet görevlilerine karşı Cenevre Antlaşması hükümlerini uygulamaz). Öte yandan, madalyonun öbür yüzüne, yani devlet tarafından uygulanan teröre bakarsak yine aynı asimetriyle karşılaşırız: Bu sefer devlet, kendi halkına ya da işgal ettiği düşman devlet arazisindeki halka karşı askeri bir anlamı olmayan politik amaçlarla şiddet uygulamaktadır. Devlet terörü, iki devlet arasında devam eden bir savaş sırasında, veya bir devletin içerisindeki politik mücadelenin bir sonucu olarak gerçekleşebilir. Önemli olan şey, tarafların çok dengesiz, eylemin şiddet, hedefin sivil, amacın da politik olmasıdır. Sonuçta, terörü tanımlarken amacı gerek şartlardan biri olarak göz önünde bulundurmak gerekir (yani amaç politik olmalıdır), fakat sadece amaca bakarak terörle savaşın farkı ayırt edilemez. Dolayısıyla vardığımız nokta şudur: Bir şiddet kampanyasının terör olarak tanımlanması, bir takım genel kıstasların (sivil hedefler, politik amaç, taraflar arası asimetri) o andaki uluslararası sistem içerisinde nasıl algılandığına bağlıdır. Algılama şekli, aktörler arası güç ilişkileri ve dünya uygarlığının o anki baskın değerlerine göre değişebilir. Dolayısıyla, genelde yukarıda sayılan özelliklere sahip şiddet eylemleri terör olarak algılanmakla birlikte, tüm bu özelliklere sahip olduğu halde terör

sınıfına dahil edilmeyen, veya bu özelliklere sahip olmadığı halde terör sayılan örnekler de olabilir. Burada ne demek istediğimizi açmak için İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana uluslararası sistemin ve buna bağlı olarak savaş ve terör kavramlarının nasıl değiştiğine bir bakalım.

2. Soğuk Savaş ve Terör

Yirminci yüzyıl boyunca, önce çeşitli savaş araçlarına ve yöntemlerine, sonra savaşın kendisine getirilen kısıtlamalar, terör için de geçerli olmuştur. Bu sınırlamalar uluslararası sistemin herhangi bir andaki durumuna bağlı olmakla ve bazen keskin bölgesel farklılıklar göstermekle birlikte, genel bir eğilim olarak yirminci yüzyılın ikinci yarısına damgasını vurmuştur. Tarihsel açıdan bakılacak olursa, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte, yirminci yüzyılın başından o güne dek bilindiği anlamda savaş, yani **topyekün savaş** artık tek tek ulusların kapasitesini ve bütçesini aşan bir eyleme dönüştü (7). Dünyanın iki süpergüç arasında oldukça kesin çizgilerle paylaşılması ve güçlerin etrafında oluşmaya başlayan bloklar, savaşı giderek daha da riskli, topyekün ve arzu edilmeyen bir seçenek haline getirdi. Bu ortamda gerilla savaşı ve terörizm, Avrupalı efendilerinden kurtulmak isteyen ama bu amaç için yararlanılması mümkün olan barışçıl politik araçlardan (Birleşmiş Milletler, kendi kaderini tayin hakkı ilkesi vb) umduğu fayda veya tatmini bulamayan sömürge halklarının özgürlük talebini ifade etme aracı haline geldi. 1945'ten bu yana gerçekleşen savaşların çoğu, 'Düşük Yoğunluklu Çatışma' sınıfına girer. Dikkat edilmesi gereken nokta şudur: İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden 1960'ların başına dek yaşanan belli başlı terör ve gerilla kampanyaları (Cezayir, Vietnam, Kenya, Kıbrıs, Filistin, Malaya...) temelde mazlum ulusların bağımsızlık talebinin Avrupalı (eski) büyük güçlerle yeni çift kutuplu ve nükleer çağda çatışması sonucunda doğmuştur. Kendi kaderini tayin hakkı çerçevesindeki bağımsızlık talepleri, yöntem olarak teröre başvuran grupları çoğu kez sadece kendi halklarının değil, yabancı kamuoyunun gözünde de meşru kılmıştır. Dünya kamuoyu önündeki meşruluk, çoğu durumda BM Genel Meclisi kararlarına yansımış, bu durum da savaşmakta direnen sömürgeci güçleri askeri açıdan olmasa bile diplomatik açıdan çıkmaza sokmuştur. Bazı durumlarda bağımsızlık talebi, teröre başvuran grupları bizzat savaştıkları sömürgeci devletin halkı gözünde meşrulaştırmıştır.

Bu çatışmalar, bir yanda geleceğin bağımsız devletlerinin yönetim kadrolarını oluşturacak 'kurtuluş hareketleri'nin ideolojik tercihlerini şekillendirirken, öte yandan da bir sonraki dönemde 'anti-terör' ve 'kontr-gerilla' rolünü üstlenecek olan devlet birimlerinin evrimini yönlendirmiştir (8). Bu çatışmalarda elde edilen tecrübelerin Batı ittifakının askeri talimatnamelerine girmesi ve gerek özel kuvvetler gerekse istihbarat birimlerinin eğitim programlarına yansımaları, 1960'ların sonundan itibaren ittifakın terörle mücadele ve kontr-gerilla savaşında daha etkin bir hale gelebilmesini sağlamıştır. Bağımsızlık mücadeleleri sırasında doğu bloğundan destek gören Üçüncü Dünya ülkeleri ise ya doğu bloğuna daha yakın durmuş, ya da Bağılantısızlar Hareketine katılarak üçüncü bir ağırlık merkezi oluşturmaya çalışmışlardır (9).

Soğuk Savaş atmosferinde her iki kampın da temel kaygısı öncelikle kendi etki alanlarında asayişin sağlanması, sonra diğer kampın kendi etki alanlarına sızmasını önlemek ve en son olarak da kendileri karşı tarafa sızmasıydı. Bu öncelik sırası, süpergüçlerin teröre bakış açısını ve terör karşısındaki tavrını ideolojik, hukuki veya istişari biçimde değil, duruma ve yere göre belirlemelerine neden oldu. Bu bağlamda, ABD ve -çoğu eski birer koloni imparatorluğu olan- müttefikleri öncelikle Sovyetler'in desteğine sahip olan ve ideolojik olarak sola yakın duran bağımsızlık hareketlerini bastırmakla; Sovyetler Birliği ise, öncelikle kendi etki alanındaki ülkelerde her türlü muhalif hareketi bastırmak, sonra da Üçüncü Dünya ülkelerindeki anti-empyralist ulusal hareketleri desteklemekle uğraştı. ABD için önemli olan şey, komünizmin Batı'yı tehdit edebilecek noktalarda örgütlenmesini önlemektir, bu nedenle Latin Amerika başta olmak üzere pek çok yerde otoriter rejimlere destek verdi (10). Sovyetler Birliği içinse önemli olan şey Batı'nın çıkarlarını kendisi için mümkün olan en düşük maliyetle tehdit etmektir, bu nedenle anti-empyralist olmakla beraber sosyalistten çok ulusalçı niteliği ağır basan hareketlere destek verdi. Soğuk Savaş boyunca terör ve bölgesel savaşlar, gezegeni yok edecek boyutlara ulaşan maliyeti nedeniyle girişilemeyen bir topyekün savaşın yansımaları olarak algılandı. Açmak gerekirse, nükleer silahlar öncesi çağda savaşa neden olabilecek bir temel çelişki içinde olan iki süpergüç, aralarındaki çelişkiyi çözmek için politikanın bir aracı olarak topyekün savaşı kullanamıyordu. Öte yandan, bağımsızlık isteyen mazlum milletlerin talebi ile süpergüçlerin özellikle -ama yalnızca değil- ABD ve müttefiklerinin yerkürenin kendi etki alanlarına dahil kısımlarında askeri ve politik kontrolü sağlamak kaygısı çatışıyordu (11).

Bu durum, her iki süpergücün de terörü ve bölgesel savaşları birbirlerine karşı dolaylı mücadele yöntemi olarak kullanmasına yol açtı, zira doğrudan birbirleriyle savaşmaları taşıdığı risk nedeniyle mümkün değildi. Yukarıdaki betimlemenin bir nitelendirmeye ihtiyacı var: Taraflar terörü ve bölgesel savaşları rakiplerini tehdit etmek için destekleseler de, iş her iki tarafın da çıkarlarını tehdit eden unsurlara gelince işbirliği yapmaktan kaçınmıyorlardı. Bu 'danışıklı dövüş' hali Soğuk Savaş'ın en buhranlı günlerinde bile sürdü. 1970'lerin başından itibaren, bir yandan taraflar arasında detant dönemiyle politik ve diplomatik altyapısı hazırlanan ekonomik işbirliğinin daha kapsamlı ve stratejik bir hal alması, bir yandan da eski koloni imparatorluklarının tasfiyesinin çok büyük ölçüde tamamlanmış olması, terörün şeklini ve amaçlarını günümüze dek ulaşacak bir değişime itti. Eski sol eğilimli ve/veya ulusalcı bağımsızlık hareketlerinin uzantıları varlıklarını sürdürseler de, özellikle Orta Doğu'da Arapların İsrail karşısındaki askeri başarısızlıkları ve ABD'nin Camp David sürecinde Sovyet desteği ile İsrail'i yenme ümidini yitiren Mısır'ı İsrail ile anlaşma becerisi, yeni bir ideoloji çerçevesinde birleşen terör grupları üretti. Bu ideoloji, modernleşme projesinin gerek liberal/sağ ve gerekse sosyalist/sol versiyonlarından aradığını bulamayan bir grup Müslüman'ın kendi radikal İslam projelerini hayata geçirme kararından doğmuştu. Tabii bu tanım pek çok itiraza yol açabilecek bir basitleştirme, şunu belirtelim ki amacımız radikal İslam'ın geleneksel bağlarını veya uzun tarihini yadsımak değil. Ama burada tartışılan -ve dünyanın büyük kısmınca radikal İslam deyince akla gelen- şey bu geleneğin o günkü politik/sosyolojik konjonktürle buluşmasının ürettiği şeydir. Radikal İslamcı terörün yükselişi, 1979'da İran İslam Devrimi ve Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesiyle birlikte ivme kazandı. 1980'ler boyunca bu olgu pek çok aktör tarafından kendi amaçları doğrultusunda kullanılmıştır. Açmak gerekirse: ABD bir yanda İran Devrimi'ni kendi bölgesel çıkarlarına bir tehdit olarak görürken, öte yanda hem İran'a gizlice silah satıyor, hem de Sovyet işgaline karşı direnen Afganları ve Yeşil Kuşak projesi çerçevesinde İslamcı fanatizmi destekliyordu. Sovyetler Birliği ise, bir yanda Afganistan'da mücahitler ile savaşırken, 1980'lerin ikinci yarısından itibaren bütün Ortadoğu'da ABD ve müttefiklerinin temel çıkarlarını tehdit eden İran'a teknoloji transferi yapıyordu. İran - Irak Savaşı bu açıdan oldukça ilginçtir: Savaşın tarafları kendilerini çatışma halinde tutmak ve silah ticaretinden para kazanmaktan başka bir amacı olmayan üçüncü aktörlerce silah ve malzemeye boğulmuş, ama sekiz yıl sonunda savaş başladığı gibi sonuçlanmıştır. Bu savaş, süpergüçler arasındaki mücadelenin olduğu kadar, işbirliğinin de sonucudur, çünkü İran ve Irak'ın sonu belirsiz bir savaşta birbirini hırpalaması ilgili tüm aktörlerin işine gelen bir durumdu. Detantla başlayan, İkinci Soğuk Savaş (1980'lerin ilk yarısı) ve Soğuk Savaş'ın çözülme dönemi (1980'lerin ikinci yarısı) boyunca devam eden süreçte İslamcı terörizm, süpergüçlerin hem çatışmasından hem de işbirliğinden beslenme ve güçlenme imkanı buldu.

3. Soğuk Savaş Sonrasında Terörizm ve Yeni Dünya Düzeni

1990-91 yılları, başka pek çok açıdan bir dönüm noktası gibi görülmektedir. Tarihin bu önemli kavşağında (12) üstüste binen gelişmeleri şöyle bir incelersek, ne demek istediğimiz daha iyi anlaşılır.

Soğuk Savaş'ın sonu, felsefi açıdan küresel çapta birbirine alternatif iki toplumsal örgütlenmeden birinin çökmesi anlamına gelir. Siyasal düşünce tarihi açısından, Aydınlanma'dan köklenen bireyci, hümanist ve liberal siyasal akımlarla; Romantizm, Alman İdealizmi ve Hegel Okulu -ki sol kolu Marx'a ve Marx'ın 20. yüzyıldaki takipçilerine dek uzanır- arasındaki mücadelenin pratik düzeydeki sonu anlamına gelir: Liberal/ aydınlanmacı/ bireyci kökenli toplumsal örgütlenme modeli, otoriter/ idealist/ kollektivist örgütlenme modeline galebe çalmıştır (13). Burada teorinin değil, belli bir uygulamasının çöktüğü tartışmalarına girmeden, genel olarak şunu söyleyebiliriz: Liberal ve bireyci (aydınlanmacı yanı postmodernizmle beraber tartışmalı hale gelmiştir) örgütlenme modelinin bu mücadeleden üstün çıkması, kısa vadede olmasa bile orta vadede İslam'ın yorumlanış ve dünya üzerindeki pozisyon almasına da yansımıştır. İslam'ın radikal yorumlarında öngörülen toplumsal örgütlenme ile, küreselleşen bireyci ve liberal örgütlenme modeli arasındaki çelişkinin çatışmaya dönüşmesi zaten oldukça büyük bir ihtimaldi. Ama henüz bu yansıma gerçekleşmeden Batı, çeşitli ağzılardan dile getirilen 'Batı ve diğerleri' söylemi ile kendi konumunu ortaya koyarak, radikal İslamcılara adeta kendilerini bu şekilde konumlandırmaya zorlamıştır (14). Bu dönemde (1990'ların ilk yarısı) yazılan gelecek projeksiyonlarının en ses getirenleri, Samuel Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması", Robert Kaplan'ın "Yükselen Anarşi" ve Francis Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" adlı makaleleridir. Fukuyama Batı tipi liberal demokrasi ve kapitalizmi insanın tarihsel evriminin son hali olarak betimlerken, Huntington bu modelin

evrenselliğini sorgulamış ve etrafı temel değerleri farklı ve kendisinininkilerle çelişkili medeniyetlerle çevrili bir Batı resmi çizmiştir. Kaplan ise Batı Afrika'da çöken merkezi devlet yapılarının Üçüncü Dünya'nın ve zamanla tüm dünyanın kaderi olduğunu öne sürerek Batı'yı etrafındaki dünyada devlet otoritesinin hızla kaybolduğu ve kendi geleceği de karanlık bir uygarlık adası olarak betimlemiştir (15). Bu duruş, modernitenin kaynağındaki başarısının yayıldığı bölgelerdeki başarısızlığı ile çelişkinin bir yansımasıdır ve Batılılar açısından meşru bir duruştur. Oysa bu tespite göre uygarlıkla kaos ve acıyı ayıran çizginin karanlık tarafında kalanlar, sadece Batı'nın bu tavrını ikiyüzlü ve ahlaksız bulmakla kalmıyor, Batı'nın parıltılı ve müreffeh hayatını kendi acılarının sebebi olarak görüyorlardı. Sonuçta konu yine emperyalizm çerçevesinde konuluyor ve Batı'nın kendi konumuyla ilgili tespiti batının ahlaksızlığı ve kötü niyetinin ispatı olarak sunuluyordu. Temel sorun, tek başına Fukuyama'nın, Huntington'un veya Kaplan'ın haklı olması değildi: Sorun, üçünün de haklı olması ihtimaliydi ki bu durumda: i) İnsanın tarihsel evriminin son aşaması liberal demokrasi ve kapitalizmdir, ii) Bazı uygarlıklar tarihsel gelişimleri gereği liberal kapitalist bir sistem kuramazlar ve iii) Liberal kapitalist sistemi kurmakta başarısız olan kavimlerin sonu Batı Afrika ülkeleri gibi olacaktır. Bu okumaya göre, liberal kapitalist Batı'nın hem kendi içindeki muhaliflerine ve hem de dışarıda kalanlara söylediği şey şudur: "Hepiniz öleceksiniz!" Batı bunu rahatlıkla söyleyebilir, çünkü 'nihai mükemmelliğine erişmiş' toplumsal, ekonomik ve siyasal sisteminin idamesi için artık bu insanları -klasik anlamda- sömürmeye ihtiyacı yoktur. Dolayısıyla sorun artık belli bir insan grubunun üretim gücünün ve yaşadıkları arazideki doğal kaynakların sömürülmesine karşı bu insanların uluslar ailesinin tam ve eşit bir üyesi olma talepleri değil, Birleşmiş Milletlere üye olmak anlamında uluslar ailesinin bir parçası olan insan gruplarının sistemin tarif ettiği anlamda 'insan' (ünite) olmaktan çıkmasıdır: Batılı anlamda tüketici ve üretici vasfı olmayan, yani (çocuk da olsa) işçi veya beyaz yakalı; yerel/geleneksel değerlere inansa da kozmopolitan metalar tüketen bir tüketici ol(a)mayan insanlar, artık sistem için ihtiyaç duyulmayan fazlalıklardan ibarettir (16).

Bu açıdan bakıldığında, Soğuk Savaş'ın ve 20. yüzyılın sonunun terörün amaçları ve yöntemlerinde nasıl bir değişiklik yarattığı daha açık olarak görülebilir: İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki terör kampanyaları, mazlum milletlerin kendi kaderlerini tayin ve bağımsızlık hakları için kolonyel imparatorluklara karşı kullandığı bir araçtı. Tabii Soğuk Savaş ortamında onlar da süpergüçlerin dolaylı çatışma stratejilerinin ve küresel yönetimlerinin bir aracı oldular, yani kullanıldılar. Ama nihai olarak tüm tarafların amacı, ya sistemde eşit bir üye olarak yer almak (bağımsızlık ve egemenlik) ya da sistemi kendi çıkarlarına uygun biçimde yönetmekti (süpergüçler). Günümüzde ise yükselen İslamcı terör, bağımsızlık mücadelesi veren gruplar gibi sistemde bir aktör olarak yer almak istemiyor; sistemin mahvını istiyor. Yıkılan sistemin yerine koyacak bir kadim geçmiş (İslam'ın Altın Çağı) projesi olsa da, bu proje modernleşmenin dialektiği içerisinde çözülmüş bir meselede (liberal bireyci toplum yapısına karşı otoriter kollektivist toplum yapısı) kaybeden tarafın kötü bir kopyası olmaktan ileri gidemez. Zaten yeni terörün öncelikli amacı sisteme daha iyi bir alternatif getirmekten çok, sistemi yok ederek kendi toplum modelini alternatifsiz kılmaktır (17). Bu nedenle artık mücadele, uluslararası sisteme bağımsız birer üye olarak girmek isteyenlerle onların bu isteğini kendi sistemik çıkarları için kullananlar arasında değil; sistemi milyonlarca insanın 'telef' olması pahasına kendi çıkarlarına uygun biçimde işler durumda tutmak isteyenlerle, canı dahil kaybedecek hiçbir şeyi kalmamış ve gerçekçi bir zafer umudu olmayan 'desperadolar' arasında gerçekleşiyor. Tabii bu şekilde konulduğunda -ki bu da bir basitleştirme ve itirazla açıktır-, Soğuk Savaş sonrasında terörün yöntemlerindeki değişiklikler de daha net anlaşılabilir: Soğuk Savaş döneminde teröre başvuranlar, can alma tehdidiyle politik müzakereye girişmeyi, yani taraf olmayı amaçlardı. Yeni dönemde ise can almanın kendisi amaç haline gelmiştir. Soğuk Savaş döneminde savaşa getirilen sınırlamalar, yazılı olmayan kurallar dahilinde terör ve anti-terör gruplarının mücadelesine de yansıyor, yani bir tür 'danışıklı dövüş' hali vardı. Artık bu durum ortadan kalkıyor, danışıklı dövüş halini sürdüren örgütler hızla çekiciliğini ve etkinliğini yitirirken yerlerini 'ölümüne' ve 'sınırsız' eylem yapan örgütlere bırakıyorlar. Çünkü eskiden, sonuçta taraflarca farklı biçimde algılsa da, ortada herkesin varolmasını ve dahil olmayı istediği bir sistem fikri vardı. Örneğin süpergüçler ve müttefikleri kendi tavırlarının emperyalizm olduğunu kabul etmezken, mazlum milletlerin hakları için savaşanlar bunun böyle olduğunu söylüyor, ama nihayetinde her iki taraf da -içinde emperyalizme yer olsun veya olmasın- bir uluslararası sistemin varolması gerektiği konusunda birleşiyordu. Ortada, şiddet kullanarak savunulan veya elde edilmeye çalışılan sistemik bir amaç vardı. Oysa günümüzde amacın içeriği ve politik karmaşıklığı (bağımsızlık ve egemenlik, bu konuyu politik müzakeresi

vb) ortadan kalkıp yerini sadece öldürmek ve sisteme zarar vermek gibi basit ve birincil güdülere bıraktığından, terör örgütleri birbirinden habersiz ve bağımsız hücreler halinde örgütlenip sisteme file saldıran karıncalar gibi operasyonel düzeyde tek başlarına, ama örgütleyici bir ortak ilke çerçevesinde saldırabiliyorlar (18). Burada iki nitelendirme daha yapmak gerekir: Birincisi, intihar (canlı bomba vb) eylemleri sadece yeni dönemin örgütlerine özgü bir eylem biçimi değildir. Günümüzde sistemik amaçları olan, deyim yerindeyse geleneksel terör örgütleri tarafından da kullanılmaktadır. Hizbullah, PKK ve Hamas bunlara örnek gösterilebilir. Ama bu örgütlerde intihar eylemleri, müzakereye açık bir politik amaç çerçevesinde girilen bir eylemler yelpazesinin ancak bir koludur. Oysa, 1990'ların başından itibaren ortaya çıkan yeni İslamcı terör gruplarının eylemlerine baktığımızda -1993'deki ilk Dünya Ticaret Merkezi bombardımanı, ABD'nin Kenya ve Tanzanya Büyükelçiliklerine yapılan saldırılar, USS Cole Destroyerine yapılan saldırı, 11 Eylül saldırıları-, eylemin ardında bir politik talep görmek mümkün olsa da (ABD'nin İslam topraklarından çekilmesi), eylemin kendisiyle elde edilen herhangi bir doğrudan kazanım yoktur. Eylemle talep arasındaki ilişki, ancak sisteme -ya da onun sembollerine- verilen zararlarla bağlantılı olarak kurulabilmektedir. Dolayısıyla Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninde terör, geleneksel askeri ya da politik yöntemlere yıkılamayan, dönüştürülemeyen ya da dahil olunamayan bir küresel sistemin dışında kalanların, o sistemi yok etme isteğinin aracıdır. Terörle mücadele ise bir yandan sistemi yıkmak isteyenlere karşı güvenlik önlemlerini (19), bir yandan da sistemin dışında kalanların acılarını -sistemin genel özelliklerini değiştirmeden- azaltma çabasını içermektedir. Tabii söylemek gereksizdir ki terörle mücadelenin güvenlik boyutu, sosyal ve ekonomik boyutundan daha ön planda tutuluyor. Bunun iki nedeni var: Birincisi, insanların -yönetici de olsalar- iyi/kötü, siyah/beyaz ayrımlarına dayanan, basit ve fazla fedakarlık istemeyen çözümlere meyli daima daha fazladır. İkincisi ve daha önemlisi, sistemin merkezinde yer alan güçler (çokuluslu şirketler, merkez ülkelerin hükümet ve bürokrasileri) için henüz (11 Eylül'den sonra bile) terörün verdiği zarar, sistemde kendi çıkarlarını ciddi biçimde zedeleyecek bir değişime gitmelerini gerektirmemektedir. Buna razı olmaları için -acı gerçek odur ki- çok daha büyük boyutlu ve sürekli bir terör kampanyasıyla karşılaşmaları gerekir.

4. Sonuç

Gelecek için temel bir koşul koymak gerekirse, sistemin günümüzde olduğu gibi yakın ila orta vadede de 'devletlerarası' bir tabiat arzedeceğidir. Bu çerçevede, öncelikle devletlerin sistemin ekonomik yapısını zedelemekten teröristlerin kullandığı özelliklerini sınırlamak için işbirliğine gideceği, dolayısıyla sistemin devletlerarası yanının önümüzdeki dönemde daha fazla ağırlık kazanacağı öngörülebilir. Çünkü, sistemin ekonomik yapısını bozmadan terörle savaşmak için "sadece askeri üstünlük kullanmak yetmez. Milyonlarca bilgi parçacığının gerçek zamanlı olarak gözden geçirilmesi, uçaklara kabin güvenliği görevlileri koymak, bankacılık işlemlerini soruşturmak, sokaklara daha fazla polis koymak gerekir... Kısacası, bu savaş sadece askerler tarafından değil, bankerler, polisler, gümrük görevlileri ve bilgi iletişim uzmanlarınca verilecektir" (20). Tabii, bütün bu çabaları küresel düzeyde koordine etmek de gerekecektir ki bu da daha sıkı uluslararası işbirliği, hatta yeni uluslararası kurumlaşmalar anlamına gelebilir. Bunu uzun vadede devletin aktör olarak öneminin azalması ile bağlantılandırmak mümkün olmakla beraber spekülattır. Şimdiden öngörülebilecek şey, kısa vadede küreselleşmenin terörün lehine işleyen yanlarının kontrolünde devletin rolünün artması ve bunun için devletlerarası işbirliğinin daha sıkı ve kalıcı temellere oturtulmasıdır. Bunun günlük hayata yansımaları ise büyük olasılıkla haberleşme ve seyahat başta olmak üzere, bazı özgürlükler üzerinde daha sıkı ve tek tek devletlerden ziyade bir bütün olarak devletler sistemi tarafından getirilen kısıtlamalar olacaktır. Terörle mücadelenin sosyal ve ekonomik boyutu açısından ise; kısa vadede Afganistan'da merkezi otoritenin ve devlet inşasının, ileriye örnek teşkil edecek şekilde başarılması, orta ve uzun vadede ise, dünya ticaret sisteminin ve Üçüncü Dünya borçlarının 1970'lerin deregülasyonunun yarattığı hasarı giderecek şekilde yeniden düzenlenmesi önemli sorunlar olacaktır.

Dipnotları

- 1) Omer Malik (2001) Enough of The Definition of Terrorism, Brookings.
- 2) "Terörizmin belirsiz bir anlamı olmaya devam edecektir ki, içeriğini sadece ABD kendi çıkarlarına uygun olarak doldurabilirsin." Sayyed Hassan Nasrallah, Hizbullah Genel Sekreteri. "US 'Unfit' to Lead War on Terrorism" Cilina Nasser, The Daily Star 03/10/01.

- 3) Paul Medhurst (2000) Global Terrorism, United Nations Institute for Training and Research POCI
- 4) Değişik terör tanımları için bkz EK1.
- 5) Örneğin EK1'de yer alan Title 22 of the United States Code, Section 2656f(d)'nin orjinal metninde 'non-combatant' terimi geçer ve görev başında olmayan silahsız askerleri de kapsar.
- 6) Gerçi üniforma veya tanımlayıcı işaret taşıyan gerillalara Cenevre Anlaşması'na göre savaş esiri muamelesi yapılması gerekir, ama bu uygulaması olan bir hüküm değildir.
- 7) Raymond Aron (1954) The Century of Total War, The Beacon Press.
- 8) Robin Neillands (1997) In The Combat Zone: Special Forces Since 1945, Orion Books.
- 9) Üçüncü Dünya ülkelerinin sosyalizme daha yakın durmasının bir nedeni de devlet sosyalizminin siyasal ve ekonomik örgütlenme modelinin sırasıyla idari/politik yapının ve sanayinin kuruluş aşamasında daha büyük merkezi kontrol sağlaması ve pek çok sorunu – ileride daha çetrefil sorunlar doğurmak pahasına- bu şekilde ortadan kaldırmasıdır.
- 10) Bugün bu çabanın bir kısım belgeleri devlet sırrı kapsamında çıkarılmıştır. Örneğin John F. Kennedy döneminde kurulan Özel Grup ve faaliyetleri hakkındaki Başkanlık Emirleri www.cs.edu/jfklibrary/nsam adresinden elde edilebilir.
- 11) Gerçekten de, ABD ve müttefikleri bu savaşlarda Sovyetler Birliği'ne oranla daha büyük ölçüde müdahil olmuşlardır. Martin Van Creveld (1991) The Transformation of War, The Free Press s. 25-32.
- 12) Eric Hobsbawm ve George Lukacs gibi tarihçiler 1990'ı 20. yüzyılın dönemsel anlamda sonu olarak görürken, Francis Fukuyama daha da ileri giderek 'Tarihin Sonu' ilan etmiştir.
- 13) Şunu belirtmek gerekir ki bu büyük bir basitleştirmedir ve gerek ideolojik, gerekse yöntembilimsel düzeyde modernitenin varyantları bu iki okulla sınırlı değildir. Ayrıca, herhangi bir özelliğin taraflardan birine atfedilmesi, diğerinde bu özellik yok anlamına gelmez (örn. Hümanizm sadece liberal/ bireyci okula özgü bir kavram değildir). Burada bu şekilde anılmalarının sebebi, Soğuk Savaş mücadelesinin taraflarını teorik düzeyde tanımlamak ihtiyacıdır.
- 14) "Huntington, uygarlıklar arasında engellerin olduğu ve çelişkilerin bunların marjında patlak verdiği yolunda akıl yürütüyor. Brezinski, John Lukacs ve Fred Kaplan'la bir kaç kişi daha bu konuda yazdıkları kitaplarda gittikçe dünyayı "biz" ve "onlar" diye adlandırıyorlar. Batı ve dünyanın geri kalanı diye..." "[Yahya] Sadowski: Türkiye Stratejik Önemini Koruyor" Soli Özel, Görüş Kasım 1993 s. 18-19.
- 15) Samuel Huntington "The Clash of Civilizations?" Foreign Affairs, 1993 Vol. 72 Issue 2., Robert D. Kaplan "The Coming Anarchy" The Atlantic Monthly, 1994 Vol. 273 No. 2.
- 16) "21. Yüzyıl ekonomisinde ayakta kalma şansına sahip olmak için bu [ticaret] bloklar[ın]dan birine dahil olmanız gerek ve gerçekten, Afrika ve Ortadoğu ülkelerinin çoğu bunların dışında kalacak" "[Yahya] Sadowski: Türkiye Stratejik Önemini Koruyor" Soli Özel, Görüş, Kasım 1993 s. 21. Ayrıca bkz. Hans Magnus Enzensberger (1995) Civil Wars: From L.A. to Bosnia, The New Press, New York.
- 17) Alternatifi hakkında çok uzun boylu kafa yormadan sistemi yıkmak fikri sadece İslamcı veya Üçüncü Dünyacı teröristlere özgü değildir. Örneğin Bkz. "The Unabomber's Manifesto" The Washington Post, 19 Eylül 1995.
- 18) "11 Eylül saldırısını kimin yaptığını bilmiyorum ama kendilerini destekliyorum." Usame Bin Ladin, Hürriyet 14 Eylül 2001.
- 19) Güvenlik deyince hem silahlı mücadele, hem de suçla mücadele çerçevesinde kullanılan araçlar (gözetleme, dinleme, istihbarat) akla gelmelidir.
- 20) Josef Joffe'un Washington Institute'da yaptığı konuşma "Europe and the Campaign Against Terror" Policywatch, No. 583, 14 Kasım 2001.